

David Hume

CONTEXT CULTURAL. LA IL·LUSTRACIÓ

Al llarg del segle XVIII diversos països europeus gaudien d'un optimisme i d'una **confiança** en els poders i **capacitats humanes** com poques vegades s'ha donat en tota la història d'Occident. A tot arreu, la gran impulsora d'aquest optimisme era la burgesia. Tanmateix, la formació de la Il·lustració fou un procés llarg i ple de dificultats.

En tots els països en què brillà el pensament il·lustrat s'empraren expressions simbòliques per a fer referència a l'època; fou corrent la **metàfora de la llum**, per tal d'indicar que les tenebres de la ignorància havien quedat enrere i que, a partir d'aquell moment, la raó brillaria arreu. A França, on el moviment tenia els seus difusors més apassionats, es parlava del Segle de les Llums. Aquestes llums, a la fi del segle, portaren al més gran resultat polític de la Il·lustració francesa: la Revolució de 1789.

La Il·lustració francesa seguí el camí obert i traçat per la Il·lustració anglesa, l'Enlightenment, la llum (light) encesa per Locke i Newton a la fi del segle XVII. A Alemanya, Kant, arrelat tant en el racionalisme com en l'empirisme, parlarà d'Aufklärung (klären, "aclarir, fer evident i transparent"). De fet, Kant veia la Il·lustració com la sortida de l'home de l'edat infantil, entenent per aquesta edat aquella època en què l'ésser humà era incapaç de fer servir la raó sense la direcció d'un altre.

En altres països europeus, com Itàlia o Espanya, la llum del segle hi brillà amb molt poca intensitat. Pel que fa a Espanya, al segle XVIII, a conseqüència de l'aïllament cultural que havia estat imposat per Felip II i els seus successors, es mantenia en una situació de foscor que contrastava amb l'esplendor intel·lectual de la resta d'Europa. Les aportacions intel·lectuals de Cadalso o Jovellanos, o de científics com Elhúyar, no arribaren a assolir llur objectiu de reduir l'endarreriment filosòfic i científic que es vivia a Espanya.

Els grans temes que preocupen i tracten els pensadors il·lustrats els podem resumir així:

- **Confiança en el poder de la raó.** La raó és considerada com una eina eficaç i única per a resoldre tots els problemes humans, un valuós instrument que pot aclarir tota mena de qüestions, tant d'ordre filosòfic i científic com d'ordre religiós, polític i social. La raó és una llum aclaridora i autosuficient que allibera l'home dels prejudicis, de les supersticions, de la ignorància, de les tradicions irracionals i de l'autoritat mateixa.
- **Fe en el progrés científic.** La raó humana (amb el doble auxili de la matemàtica i de l'experiència) ens capacita per a conèixer les lleis de la natura i per a intervenir-hi en benefici propi. D'aquesta manera, l'activitat científica farà possible el progrés constant en la vida dels humans i l'assoliment de la més alta perfecció. Un profund optimisme batega en el cor dels il·lustrats, un optimisme que creu en la bondat de l'home i en la possibilitat d'assolir una felicitat general.
- **El deisme.** La major part d'il·lustrats són deistes, és a dir, no accepten una religió sobrenatural plena de misteris, sinó una religió sotmesa al criteri de la raó. La raó indica la necessitat d'una Causa Primera explicativa del món, d'un Ésser etern o d'una Intel·ligència creadora i ordenadora de l'Univers; però aquest Ésser és un Déu que no altera el curs de la seva obra natural ni té cura quotidiana de la vida dels humans. Aquest Déu és la divinitat present en el fons de totes les religions; per això, el deisme exigeix tolerància envers totes les opcions religioses.
- **Apologia de la tolerància.** Els il·lustrats defensen la necessitat de respectar els diversos tipus d'idees (religioses, polítiques ...) i rebutgen les condemnes dogmàtiques.
- **Necessitat d'educació.** L'educació, eina clau del progrés, condueix l'home des de la ignorància i la buidor de la seva ment fins a la plena realització personal i social. Però aquesta fita l'assoleix una educació il·lustrada que faci de l'alumne un home capaç de fer ús de la pròpia raó; es rebutja l'ensenyament repetitiu i dogmàtic. L'educació hauria de ser el millor mitjà per a

difondre la cultura i per a destruir qualsevol tipus de prejudicis, d'intoleràncies i d'obscurantisme.

1. VIDA DE HUME

David Hume va nèixer el 1711 a Edimburg, la capital d'Escòcia, on també va morir el 1776. Pertanyia a una família aristocràtica terratinent. Als 11 anys Hume ingressa al Col·legi d'Edimburg, on durant tres anys s'inscriu en el curs d'Arts. La família esperava fer de Hume un advocat que continués la tradició familiar, però les seves inclinacions eren la filosofia, la història i la literatura.

Va començar a estudiar la carrera de dret, amb la intenció inicial de dedicar-se als negocis familiars de terres; però poc després va abandonar la carrera, per dedicar-se a la filosofia. Li impactaren molt les lectures de Locke i de Newton (els "Principia Mathematica"). De fet, entre els 18 i els 23 anys, es prengué amb tanta dèria la lectura de filòsofs i clàssics, que va patir un greu esgotament físic i psíquic. A punt de caure en una forta depressió, decideix de canviar de vida, i el 1734 es col·loca de dependent en una botiga.

Però aviat decideix de continuar la seva vocació filosòfica: abandona aquesta breu etapa de comerciant i fa una estada a França, passant per Reims i per la Flèche. Visita també París, on coneix Rousseau, Voltaire, etc. Allà queda absolutament entusiasmat amb l'ambient parisi, plenament immers dins la Il·lustració. Publica la seva primera obra, el Tractat de la Naturalesa humana. El 1744 torna a Edimburg i intenta aconseguir una càtedra d'Ètica i Filosofia de l'Esperit a la Universitat. Tanmateix, les tesis del seu Tractat foren qualificades d'herètiques, escèptiques i atees. Hume, víctima d'una conjura, va fracassar en el seu intent d'aconseguir la càtedra.

El 1748 li editen la Investigació sobre l'enteniment humà, però les seves obres començaven ja a ser polèmiques i a ser incloses al famós INDEX. És nomenat bibliotecari de la Facultat de Dret d'Edimburg el 1752. El 1763 és nomenat secretari del comte de Hartfort i ambaixador d'Anglaterra a París, on viu fins al 1766. Quan Rousseau va a Anglaterra el 1766, es fan molt amics, però aquesta relació acaba violentament al cap d'un any. El 1768 és nomenat sots-secretari d'Estat d'Escòcia, càrrec que ocupa durant un any.

Prostrat per un tumor intestinal maligne —càncer de còlon—, conscient de la gravetat de la seva malaltia i amb una admirable serenitat estoica, es va posar a redactar la seva simpàtica Autobiografia, segellada el 18 d'abril de 1776. Finalment va morir el 25 d'agost de 1776, a Edimburg.

2. TEORIA DEL CONEIXEMENT

a) L'experiència, l'única font vàlida de coneixement

Tots els coneixements vénen de l'experiència, la raó no té principis innats anteriors. Conèixer el món exterior no és res més que conèixer les nostres percepcions del món exterior. El coneixement, doncs, s'adquireix per la percepció. De primer tenim impressions que vénen directament de les sensacions gràcies als sentits externs, i després vénen les idees, més dèbils, que provenen de la reflexió. Són com una mena d'imatges difuminades de les sensacions originàries.

Aquí ja podem començar a detectar una gran diferència amb el pensament idealista (Plató i Descartes): per a aquests és molt més important el coneixement que assoleix la raó, mentre que els sentits ens proporcionen un coneixement pobre i sovint erroni. Hume, com veiem, ho planteja des d'un punt de vista totalment diferent.

“ Si per culpa d'un defecte dels òrgans, passa que un home no és afectat per cap mena de sensació, ens adonem així que li afecten ben poc les idees corresponents. Un home cec no pot formar-se cap noció dels colors, ni un home sord dels sons. Restabliu a cada un dels dos el sentit que li manca, i en obrir aquest nou canal a les seves sensacions, obtindrà un canal a les idees, i no tindrà cap mena de dificultat de concebre aquests objectes.”

Tota idea deriva d'una impressió sensible. El pensament deriva de les impressions rebudes. A partir d'idees simples el pensament va fent combinacions de manera tan complexa com es vulgui. Les idees, per tant, són entitats secundàries, còpies de les impressions. És a dir:

1. Impressió de sensació. Per exemple, sentir visualment un arbre.
2. Impressió de reflexió. Recordo l'arbre que vaig veure.
3. Idea de sensació. Reconec que això és un arbre. Còpia debilitada de la impressió antecedent.
4. Idea de reflexió.. Recordant l'arbre, l'herba, les pedres, etc., recordo el jardí de casa.

“Totes les idees, especialment les abstractes, són de natural dèbil i obscur: la ment no en té sinó un petit domini: tendeixen a confondre's amb d'altres de semblants; i quan fem un terme sovint un terme, tot i no donar-li un sentit clar i definit, tendim a imaginar que té una determinada idea annexa. Per contra, totes les impressions, és a dir, totes les sensacions, tant les exteriors com les interiors, són fortes i vívides: els límits entre elles estan perfilats més exactament: no és gaire fàcil de caure en error o equivocació respecte a elles. Per consegüent, quan tenim la sospita que hom fa servir un terme filosòfic sense cap significat ni idea (tal com passa massa sovint), hem de preguntar-nos tan sols de quina impressió deriva aquesta suposada idea. I si és impossible d'assignar-n'hi cap, això serveix per a confirmar la nostra sospita. En analitzar aquestes idees sota una llum tan clara, assenyadament podem esperar d'expulsar qualsevol discussió que pugui sorgir, sobre llur natura i realitat.”

b) La importància de l'hàbit empíric

La confecció de les idees complexes es fa per associació d'idees simples. El nostre enteniment és un continu fluir ordenat, seguint unes lleis comunes a tots els enteniments. L'associació o la manera d'agrupar-se es fa sota un principi únic: l'hàbit. L'aparició de noves idees en nosaltres respon a un procés purament mecànic, a partir d'unes lleis de relació:

- * De semblança: una persona ens fa pensar en una altra.
- * De contigüïtat: veure un objecte que pertany a algú ens fa pensar en ell.
- * De causa-efecte: uns núvols foscos i uns llampecs amb trons ens anuncien la pluja.

Aquesta manera que tenim d'associar les idees per l'hàbit causal és el pal de paller de tot el sistema de Hume. El que perceben els nostres sentits no són més que objectes i fets, totalment aïllats i independents els uns dels altres; així, per exemple, tocar una tecla del piano és un fet, que jo percebi un so és un altre fet, independent de l'anterior. Els fets no m'arriben associats ni connectats: sóc jo qui, gràcies a l'hàbit empíric (el fet de percebre uns fets sempre en el mateix ordre) creo en la meua ment aquesta connexió. Per tant, la connexió causal entre un fet i un altre no existeix en si mateixa, existeix només en la meua ment.

c) I a la fi, l'escepticisme

D'altra banda, i seguint la línia més purament escèptica de Pirró, Sext Empíric i Montaigne, Hume conclou que nosaltres no podem conèixer la cosa real, allò que una cosa és, la "cosa en si", sinó només les percepcions que d'elles rebem, "allò que la cosa és per a mi". Cal recordar que, segons Hume, l'únic que compta en el coneixement és l'experiència, i és evident que cadascú té una experiència única i irrepètible, cadascú veu les coses amb els seus propis ulls, sota el seu propi punt de vista. Si, per exemple, porta quatre dies sense parar de ploure en ple mes d'agost, per a un pagès serà una bona notícia segurament, ja que el camp necessita aigua i fa temps que no plou, però un turista que ha vingut aquí per anar a la platja i a prendre el sol, tindrà motius per estar emprenyat. ¿Qui dels dos té raó? ¿Qui diu la veritat? Potser tots dos, cadascú a la seva manera,

tenen raó. Per tant, quina és la veritat? La Veritat, així amb majúscules, no existeix, cadascú veu les coses a la seva manera.

En definitiva, no coneixem la realitat en sentit estricte: sabem coses, i fins i tot és possible que el món existeixi, però nosaltres no el podem conèixer. Arribem, doncs, a un escepticisme absolut. A banda dels coneixements matemàtics que no tracten, però, esdeveniments reals, res no és veritat; tot depèn del punt de vista: qualsevol afirmació sobre el món, sobre el que ens envolta, el que ens passa i el que fem quotidianament, és sempre subjectiva i provisional: no tinc cap dret, per exemple, a afirmar de manera definitiva que la pissarra és verda, que la filosofia de Hume és la més correcta, que els homosexuals no s'haurien de poder casar, que Catalunya és una nació, que 90-60-90 són les mides perfectes per una dona, que el ganivet s'agafa sempre amb la mà dreta, o que matar està malament. No hi ha res que m'autoritzi a creure en cap afirmació d'aquestes com si fos una veritat absoluta. És inútil, doncs, afanyar-se, com feia Descartes, a trobar veritats universals, perquè aquestes no existeixen.

3. OPERACIONS DE L'ENTENIMENT

Què fa el nostre enteniment amb la informació que li arriba des de fora?

És evident que la informació que ens arriba de fora a través dels sentits la "processem" i l'arxivem d'alguna manera. I el que percebem al nostre voltant són bàsicament dues coses: objectes concrets (que s'expressen per mitjà de paraules simples, com per exemple cadira, cotxe, arbre o núvol) i fets concrets (que s'expressen per mitjà de frases, com per exemple que avui fa molt de fred, que tinc mal d'esquena o que la casa és blanca). En el primer cas, els objectes concrets, Hume parla de substàncies o idees; en el segon cas, els fets concrets, Hume distingeix entre relacions d'idees i qüestions de fet.

“Tots els objectes de la raó i investigació humanes poden, naturalment, dividir-se en dos grups: relacions d'idees i qüestions de fet. A la primera classe pertanyen les ciències de la Geometria, Àlgebra i Aritmètica, i en general tota afirmació que és intuïtiva o demostrativament certa (...). Però no són còpsades de la mateixa manera les qüestions de fet, els segons objectes de la raó humana, ni tampoc la nostra evidència de llur veritat, per molt gran que sigui, no és de la mateixa naturalesa que la precedent.”

- Relacions d'idees —relations of ideas—. Hi ha una sèrie de coneixements que ens han arribat i on pràcticament no han intervingut els sentits. És el cas de les matemàtiques, que són la ciència de les idees. Totes les afirmacions matemàtiques constitueixen veritats de raó, són invariables i el seu contrari mai no és possible. A més, són coneixements universals i immutables (per exemple, jo sé que $3 \times 4 = 12$, i sé que aquesta idea serà certa sempre i en tot lloc, no em puc imaginar que algun dia o en algun racó de l'Univers aquesta afirmació sigui falsa).

Les veritats demostrades per Euclides conservarien la certesa i l'evidència encara que no hagués existit mai un cercle o un triangle en la Natura.

- Qüestions de fet —matters of fact—. Són totes les altres ciències, constituïdes per les informacions que ens han arribat per via sensitiva. Són variables, i el seu contrari és sempre possible. *“Les afirmacions sobre qüestions de fet —és a dir, totes les lleis de la Física, la Química, l'Astronomia, la Botànica, la Zoologia, la Geologia, etc.— són certs de moment, però sempre queda oberta la possibilitat que algun dia o en algun lloc les coses no siguin així. No són ni universals ni necessàries: són com són, però podrien haver estat d'una altra manera.”*

Queda clar, doncs, que hi ha una gran diferència entre aquests dos tipus de coneixements: només les matemàtiques podem afirmar que són coneixements definitius i universals. De tota la resta de coneixements, fins i tot dels coneixements científics, no en podem tenir la mateixa certesa, i

haurem de parlar, com a molt, de coneixements provisionals, vàlids de moment, però que en qualsevol moment poden variar en funció de les circumstàncies.

4. CRÍTICA AL PRINCIPI DE CAUSALITAT

a) La relació causa-efecte la fem servir constantment. Totes les lleis de la natura, i la gran majoria d'afirmacions que nosaltres fem a propòsit del món exterior, es basen en el Principi de Causalitat. És més, contínuament estem fent servir frases com "això és perquè...", "clar, com que..., llavors...", "sempre que ... passa que ...", "la causa de x ha estat y", etc. Per tant, sembla clar, com deia Aristòtil, que la Causalitat és una llei de la Natura, inexorable, i que "tot efecte té sempre una causa", i fins i tot més d'una. Ara bé, ¿realment la Causalitat és una llei de les coses, "es troba" a la Natura, o bé és una simple invenció del meu enteniment? Vet aquí el problema que Hume planteja i que, tot i semblar intranscendent, de quina sigui la seva resolució depèn l'estabilitat de tota la filosofia tradicional.

"És evident que tots els raonaments que es refereixen a les qüestions de fet estan fundats en la relació causa-efecte, i que no podem mai inferir l'existència d'un objecte a partir d'un altre, si no és que estan interconnectats mediatament o bé immediatament. Amb la finalitat, per tant, d'entendre aquests raonaments, hem d'estar perfectament familiaritzats amb la idea de causa; i amb aquest propòsit hem d'investigar fins a trobar allò que fa que una cosa sigui la causa d'una altra."

b) No existeix la causalitat, és una invenció de la nostra ment

Hume, com a empirista radical que és, ho té molt clar: la causalitat no existeix a la natura, és una invenció de la meua ment. Hem dit abans que, si no hi ha experiència, no hi ha coneixement; ¿i potser algú ha vist algun cop "la relació causal entre un fet i un altre"? És molt clar que no. Quan jo veig una jugada de billar, estic acostumat a dir que la segona bola s'ha mogut perquè la primera l'ha copejada, quan en realitat —diu Hume— l'única cosa que els meus ulls han sentit han estat dues impressions diferents i independents:

1. La primera bola es desplaça al llarg de la taula.
2. La segona bola es mou.

Com a molt podré parlar de contigüitat en el temps i en l'espai d'aquests dos fets, però mai no podré "veure" la causalitat, el que Hume anomena "connexió necessària". Allò únic observable és la successió de dos fenòmens, però la connexió necessària entre ells és sempre una suposició improbable.

"Adam, per molt que li suposéssim facultats racionals, des de bon començament, enterament perfectes, no hagués pogut inferir, de la fluïdesa i transparència de l'aigua, que el podria asfixiar, ni de la llum i la calor del foc, que el podria consumir. Cap objecte revela mai, per les qualitats que apareixen als sentits, ni les causes que el produeixen ni els efectes que origina; tampoc la nostra raó, sense l'ajut de l'experiència, no treu cap inferència sobre l'existència real o les qüestions de fet."

La relació de causa-efecte, doncs, no és un principi de la raó —diu Hume—, sinó el producte d'un hàbit empíric. A més, no és cap llei de les coses, sinó de la nostra manera de pensar i entendre les coses, i es desprèn únicament de l'hàbit i l'experiència acumulats. Causa i efecte són dues idees diferents. L'efecte és distint de la causa; per tant, mai no podrem descobrir la causa mirant l'efecte. A priori, qualsevol cosa pot produir qualsevol cosa.

"De manera que, en conjunt i arreu de la Natura, no apareix cap cas de connexió concebible per nosaltres. Tots els fets semblen enterament deslligats i separats. Un fet en segueix un altre, però mai no podem observar-hi cap vincle. Semblen conjuntats, però no connectats. I com que no podem tenir cap idea sobre el que no hagi aparegut

als nostres sentits exteriors o sentiments interiors, la conclusió necessària sembla ser que no tenim cap idea de connexió o poder, i que aquests mots no signifiquen absolutament res quan els usem en raonaments filosòfics o en la vida corrent.”

Per tant, i per precaució, ens acontentarem dient que els fets succeeixen i prou. Si alguna vegada se'ns escapa de dir que són causats o produïts per tal altra cosa, serà perquè ho prenem com un hàbit arrelat, el d'associar les nostres experiències passades. L'experiència no ens diu res de nou, només ens permet d'esperar que d'ara en endavant tot s'esdevindrà de la mateixa manera.

La imaginació, per la inèrcia del costum, avança esdeveniments. D'acord que gairebé sempre encerta, però des de l'empirisme estricte res no prova que l'experiència de demà confirmarà l'experiència d'avui. Teòricament, la llet posada al foc podria convertir-se en gel, o la pilota que ha estat xutada podria no caure mai a terra. No hi ha principis, sinó creences (beliefs). La creença és un sentiment provocat per la conjunció d'una sèrie de fets que estem acostumats a veure l'un darrere l'altre.

“L'experiència és un principi que m'informa de les diferents conjuncions d'objectes en el passat. L'hàbit és un altre principi que em determina a esperar el mateix per al futur. I, en coincidir l'actuació d'ambdós principis sobre la imaginació, em porten a que em faci certes idees d'una manera més intensa i viva que altres a les quals no acompanya igual avantatge. Sense aquesta qualitat per la qual la ment aviva més unes idees que no pas unes altres (cosa que aparentment és tan trivial i tan poc fonamentada en raó), mai no podrem assentir a un argument, ni portar el nostre examen més enllà dels pocs objectes evidents als nostres sentits. “

Plantejades així les coses, Hume treu una sèrie de conclusions que, com veurem, representen una bona crítica contra molt del que durant segles s'havia donat per cert i indubtable, com per exemple les ciències físiques. El principi de causalitat, doncs, no serveix per preveure efectes futurs ni anticipar l'avenir, o sigui, no és útil a les ciències físiques: aquestes pretenen donar afirmacions universals i definitivament vàlides, cosa que és impossible, ja que no coneixem com seran les coses en el futur; i de poc serveix una ciència que no és capaç de donar una seguretat absoluta. És a dir, a partir d'ara la ciència queda desautoritzada per formular lleis necessàries i universals. Només es poden explicar experiències passades, però res no garanteix que les mateixes coses a partir d'ara siguin com abans. Les ciències passen a ser purament provisionals.

Per exemple, una afirmació científica com "el sol surt per l'est i es pon per l'oest" deixa de ser definitiva i universal, ja que l'únic que sabem de cert és que fins al dia d'avui sempre ha funcionat així, però res no em garanteix que demà o qualsevol altre dia el sol continuarà fent el mateix recorregut que sempre. L'afirmació, doncs, és provisional, i ens servirà fins que algun dia deixi de ser certa i l'haguem de substituir per una altra.

5. CRÍTICA ALS CONCEPTES FILOSÒFICS

- Crítica a la substància: ja hem dit que per a Hume tota idea és còpia o derivació d'una primera impressió. Però la idea de substància —essència, forma, idea, concepte abstracte—, tant típica en la filosofia de Plató o Descartes per exemple, no deriva dels sentits ni de la reflexió, sinó que queda reduïda a un grup de qualitats particulars. És una pura associació de diverses sensacions, que és l'únic que notem amb els sentits.

Així per exemple, la percepció d'un tomàquet consisteix en un conjunt de sensacions agrupades de color, olor, tacte, gust, impressions que passen. Quan tornem a trobar objectes semblants — un altre tomàquet—, l'experiència, gràcies a la memòria, ens diu que associem l'objecte amb la

impressió d'abans. Aquesta associació d'idees, reforçada per l'hàbit, és el que ens fa suposar falsament que darrere les impressions hi ha una existència, un concepte únic i essencial, de substància: el tomàquet. Per tant, no tenim cap impressió que correspongui a això tan fosc i indefinit que anomenem substància. És una altra ficció del nostre enteniment motivada per la contigüïtat, coherència i constància de les esmentades impressions.

“D'aquesta manera ens veiem incapacitats per arribar a una noció satisfactòria de substància, tant si atenem a l'origen primer de la idea com si ens recolzem en una definició: i això em sembla raó suficient per abandonar completament la controvèrsia a propòsit de la materialitat o immaterialitat de l'ànima, i em porta a rebutjar absolutament fins el problema mateix. No tenim cap idea perfecta de res que no sigui una percepció. Però una substància és quelcom totalment diferent a una percepció. No tenim, doncs, cap idea de substància.”

- Crítica del concepte de JO: segons Hume, l'experiència s'encarrega de demostrar que el concepte de Jo que tenen els filòsofs està totalment mancat de fonamentació, no existeix, és una pura invenció de la meua imaginació. És cert que ens resulta molt útil en la tasca de donar coherència a totes les nostres experiències vitals, però no és res més que això, una invenció del meu enteniment. Mai no puc percebre'm a mi mateix sense les interferències de les sensacions de fred, calor, llum, foscor, amor, odi, que experimento, i que tendeixo a confondre amb el meu JO. No puc percebre ni la meua existència ni la meua identitat. El que anomenem JO no és altra cosa que un cúmul de diferents percepcions —quelcom sense substància—, que se succeeixen ràpidament i que sempre estan canviant.

“Cal que hi hagi una impressió que doni origen a cada idea real. El JO, però, o la identitat personal, no és cap impressió sinó allò a què se suposa que les nostres diferents impressions i idees fan referència. Si hi ha alguna impressió que origini la idea de JO, aquesta impressió haurà de seguir invariablement idèntica durant tota la nostra vida, ja que se suposa que el JO existeix d'aquesta manera. No existeix, però, cap impressió que sigui constant i invariable. Dolor i plaer, tristesa i alegria, passions i sensacions se succeeixen uns rera els altres, i mai no existeixen tots alhora. Per tant la idea del JO no pot derivar-se de cap d'aquestes impressions, ni tampoc de cap altra. En conseqüència, aquesta idea no existeix (...).”

- Crítica al concepte de Déu: la idea que tenim de Déu és la d'una substància infinita amb totes les perfeccions: omnipresència, omnipotència, etc. Ara bé, si apliquem el criteri de validesa de Hume ens hem de preguntar de quina impressió pot derivar aquesta idea de perfecció infinita. Segons Hume, és evident que, essent les nostres impressions puntuals i concretes, resulta difícil que puguem tenir una impressió d'infinit, ja que ella mateixa hauria de ser-ho. Per tant, la idea de substància infinitament perfecta es queda sense impressió que la legítimi, i cal concloure que no existeix cap coneixement de Déu.

“Si doneu un pas més enllà del vostre món, només exciteu en vosaltres un humor inquisitiu, impossible de satisfer mai.”

La conseqüència lògica és, com a molt, una religió natural. La religió no pot anar més enllà d'una mena de filosofia de caire empirista sobre el més enllà i la divinitat, incapaç, per tant, de remuntar-se fora de les fronteres de l'experiència sensible. Per això també la moralitat depèn dels sentiments i dels afectes. El bé i el mal tenen la relativitat d'allò útil i d'allò purament mercantil.

De fet Hume no ataca la religió com a creença, sinó la pretensió d'aquesta de fonamentar-se en principis racionals. Mentre la religió es quedi en l'àmbit de les creences que es tenen o se senten, no hi ha res a dir; el perill radica a entendre aquestes creences com a veritats demostrades. A més, Hume reconeix que la religió i la creença en l'existència de Déu són naturals i necessàries entre els homes, els quals necessiten un consol per als temors i les angoixes que bateguen en el seu cor.

6. LA FILOSOFIA MORAL

En qüestions ètiques, Hume va ser un dels primers autors a parlar del tema dels sentiments, les emocions i les passions, i de la seva importància en el comportament quotidià de les persones. En contra dels qui consideren que darrere dels nostres actes hi ha sempre la raó, Hume sosté que en realitat les nostres accions es recolzen en les emocions i els sentiments. És clar que reflexionem abans de prendre qualsevol decisió, això és innegable, però a l'hora d'actuar també tenim en compte, i molt, les emocions.

Així, les nostres accions estan en darrer terme motivades pels sentiments d'atracció o rebuig que ens produeixen certs comportaments, segons el grau de plaer o de dolor que ens ocasionin. Igual com deia Epicur, cerquem i apreciem positivament tot allò que ens causa plaer, i avorrim i rebutgem el que ens provoca dolor. Els sentiments de plaer i dolor estan, doncs, a la base dels nostres judicis morals: el bé no és altra cosa que allò que ens complau, mentre que el mal consisteix en el dolor que certes accions ens provoquen.

Ara bé, aquest sentiment de plaer no s'ha d'entendre en un sentit egoista. Per a Hume la simpatia (entesa en el seu sentit literal de "patir amb", és a dir, compartir un sentiment, bo o dolent, amb altres persones) és pròpia de la naturalesa humana, i aquesta és la inclinació o tendència que els homes senten a participar o revivre les emocions dels altres. Aquesta inclinació, a més, fa naturals els sentiments com ara la compassió i la solidaritat que en nosaltres desvetllen les desgràcies alienes. Per aquest motiu, el plaer no s'ha d'entendre egoistament; la justícia, la benvolença, la gratitud i l'amabilitat són actituds que m'agraden, encara que no n'obtingui directament un benefici particular.

En aquesta consideració hi té un paper fonamental l'educació, ja que encarrila els sentiments d'aprovació i rebuig davant determinades accions. Així, per exemple, quan el plaer i la felicitat afecten el màxim nombre de persones, això em proporciona tant de plaer com el meu propi profit. L'ètica de Hume és, en aquest sentit, una ètica utilitarista que concep com a bé el que proporciona plaer i és útil a la majoria.

I a l'hora d'establir un criteri per valorar èticament les accions, Hume denuncia d'una manera ben clara i contundent que no es pot passar del "ser" al "haver de ser". És a dir, que una cosa sigui així, no vol dir que ha de ser així necessàriament (aquesta és l'anomenada "fal·làcia naturalista"). Per exemple, pel fet que estigui malament menjar amb les mans o saltar-se la cua quan volem entrar en un lloc, això no vol dir que aquestes accions hagin d'estar malament sempre o que estiguin malament en si. Altrament dit, no hi ha res que m'autoritzi a establir una cosa com a definitivament bona o dolenta. Com veiem, es tracta d'aplicar a la moral el mateix criteri que hem vist abans a l'hora d'explicar el coneixement; la conclusió és també la mateixa: arribem a l'escepticisme més radical.

7. COMPARACIÓ ENTRE DESCARTES I HUME

Aquests dos autors que acabem de treballar es presten força per a una comparació, tot i que segons com, Hume també pot ser comparat amb Plató:

- el tema de fons és el mateix en tots dos, el tema del coneixement, però el punt de partida és clarament divergent: Descartes és un racionalista i un dogmàtic, mentre que Hume és empirista i relativista. Cal tenir molt clars tots aquests conceptes teòrics per poder fer una bona explicació comparativa;

- Descartes, en la línia de Plató, considera que els sentits són insuficients i enganyosos, mentre que la raó és garantia de coneixement autèntic i perfecte; en canvi Hume, com a bon empirista que és, està convençut que el coneixement que proporcionen els sentits és més viu, intens i proper a la realitat que el que em proporciona la raó;

- l'obsessió de Descartes, com vam veure, va ser combatre l'escepticisme, tot demostrant, segons ell, que l'home sí que és capaç, amb l'ús exclusiu de la seva raó, de trobar coneixements i veritats universals i immutables; Hume, en canvi, aposta clarament pel plantejament escèptic-relativista i considera que, tret de les veritats matemàtiques, no hi ha cap veritat universal, ja que, si tot coneixement comença amb l'experiència, i aquesta és personal de cadascú, aleshores el coneixement mai no pot ser universal sinó personal, individual: no existeixen les Veritats, sinó les meves veritats;

- si per a Descartes la cosa més segura de totes era l'existència del JO pensant, amb Hume hem vist que això no té cap sentit: la suposada "identitat personal" és quelcom tan fugisser que és impossible reduir-ho a un concepte estàtic;

- ...